

Društveni status i usvajanje makijavelističkih uvjerenja kod mladih

GORAN MILAS
IVAN RIMAC
ŽELJKO BUZOV

Institut za društvena istraživanja,
Zagreb

UDK: 316.3
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 05. 10. 1991.

Radom se nastojala istražiti međuuvijetovanost statusnih odrednica mladih i njihovih uvjerenja vezanih uz makijavelističke (manipulativne) strategije postizanja osobnih ciljeva. Istraživanje je provedeno na uzorku od 675 osoba dobnog raspona između 14—27 godina, na školovanju ili u radnom odnosu na području zagrebačke općine Centar. Kanoničkom analizom su utvrđene tri statistički značajne ali razmjerno niske kanoničke korelacije između setova latentnih varijabli društvenog statusa i makijavelizma. Pokazalo se kako su djeca obrazovanih i profesionalno uspješnijih roditelja u većoj mjeri sklona usvajanju makijavelističkog svjetonazora, pri čemu nije moguće razlučiti je li ovakav sklop stavova uzrok ili posljedica višeg statusa. Također se pokazalo da osobe urbane provenijencije teže usvajanju načelnih stavova o manipulaciji, dok su one iz naselja manjeg stupnja urbanizacije (dakle migranti) više sklone usvajanju stavova usko vezanih uz manipulativno ponašanje, što, prema sudu autora, odslikava njihovu različitu poziciju na društvenoj ljestvici. Rezultati u cjelini ukazuju kako je preklapanje indikatora društvenog statusa i makijavelističkih uvjerenja, iako interpretabilno, izrazito nisko, što govori kako se njihove determinante ne nalaze u istoj ravni.

1. Uvod

Položaj koji pojedinac zauzima unutar društvene ljestvice bitno se, putem procesa socijalizacije, odražava na njegovu ličnost i ponašanje (Rot, 1982). Mehanizmi koji se nalaze u osnovi ovog procesa odvijaju se posredstvom socijalizacijskih agensa, poput porodice i škole, te užeg i šireg društvenog okruženja koje predstavlja okvir socijalizacijskog djelovanja. Pripadnost određenom društvenom sloju ili klasi modulira ponašanje osobe, usmjerujući ga, u prvom redu, uspostavljanjem sistema vrijednosti koji afirmira attribute upravo vlastite ili referencične društvene grupe. Prilikom analize utjecaja statusnih obilježja na ponašajnu matricu osobe, posebno je važno pitanje usvajanja onih oblika ponašanja i uvjerenja koja sama za sebe definiraju načine kojima osoba postiže vlastite ciljeve, ukazujući posredno na načine stjecanja vlastite društvene pozicije, te donekle, isto tako posredno, na oblike ciljnog ponašanja usmjerenih ka društvenoj promociji vlastitih roditelja. Jedan od oblika ponašanja za koje se opravdano može pretpostaviti da doprinosi većoj uzlaznoj društvenoj pokretljivosti pojedinca, predstavljen je dimenzijom makijavelizma, čije se određenje može najjednostavnije opisati kao trajno nastojanje da se vlastiti ciljevi dosegnu čak i pod cijenu gaženja nekih ustaljenih moralnih kodeksa. Stoga se, u najkonciznijem obliku, problem ovog istraživanja može opisati kao testiranje relacije društvenog statusa i makijavelističkih uvjerenja, odnosno, uz nužne ograde, kao indirektna provjera utjecaja svjetonazora ove vrste na uspješnost u procesu društvene promocije.

2. Metoda istraživanja

Istraživanje je provedeno tijekom 1990, kao dio šireg projekta ispitivanja stavova mladih o mogućim oblicima transformacije tadašnje Omladinske organizacije (Buzov, Milas i Rimac,

1990). Istraživanje je realizirano na dvopostotnom proporcionalno stratificiranom uzorku mladeži stare između 14 i 27 godina, na području zagrebačke općine Centar, obuhvativši ukupno 675 osoba od čega 391 učenika, 185 studenata i 99 zaposlenih.

Društveni status ispitanika mjeren je skalom DS-s-VS (Džamonja i Hošek, 1986) koja sadrži 34 ordinalizirane skale za pozicioniranje ispitanika i njegovih roditelja unutar društvene strukture. Zbog mladosti, kod većine naših ispitanika, proces stjecanja vlastitog društvenog položaja i statusa nije bio dovršen, što je nalagalo potrebu uvrstanja varijable dobi kao kontrolne skale u korišteni instrument.

Skala makijavelizma nastala je kao pokušaj da se stavovi o ljudskoj prirodi i preporuke o postupanju s ljudima, iznesene u Machiavellijevim djelima, pretoče u mjerljivu dimenziju individualnog razlikovanja. Istraživanja inicirana od samih začetnika ovog konstrukta pokazala su kako je skala makijavelizma izvrstan prediktor manipulacije u interpersonalnim odnosima (Christie i Geis, 1970). Kasnija su faktorsko analitička istraživanja, međutim, pokazala kako konstrukt makijavelizma nije jedinstven, već je opravdanije govoriti o njegovim pojedinim komponentama. Istraživanjima je dokumentirano postojanje četiri latentne dimenzije skale, nazvane »varanje«, »amoralnost«, »cinizam« i »laskanje« (Hunter, Gerbing i Boster, 1982). Modifikacija početne verzije skale (Christie, 1970) izvršena je kako bi se dodavanjem čestica, sub-skale indicirane faktorskim studijama dovele do prihvatljive razine metrijskih karakteristika, u prvom redu indikatora nutarnje konzistencije. Ispitanici ispunjavaju skalu izražavajući na Likertovoj ljestvici stupanj svojeg slaganja, odnosno neslaganja sa svakom pojedinačnom tvrdnjom.

Skala varanja sadrži 10 čestica, a njen osnovni sadržaj determiniran je tvrdnjama koje zagovaraju poštenje. Bodovanje je stoga invertirano. Ovamo spadaju tvrdnje poput:

— Čovjek bi trebao djelovati samo onda kada je siguran u moralnu ispravnost vlastitog postupka

- Najbolje je biti pošten u svim situacijama
- Nema isprike za laganje

Skala amoralnosti sadrži 10 čestica čiji osnovni sadržaj čini pozitivno mišljenje o ljudima i ljudskoj prirodi. Odgovori se, kao i u slučaju prethodne subskale, boduju u obrnutom smjeru. Neke od čestica skale su slijedeće:

- Većinom su ljudi u suštini dobri i prijazni
- Većina uspješnih ljudi vodi uredan i moralan život
- Moguće je biti dobar u svakom pogledu

Skala cinizma sadrži 10 tvrdnji koje odražavaju negativan stav i nepovjerenje prema ljudima. Među njima se nalaze i slijedeće tvrdnje:

- Nikad ne reci nikome pravi razlog zašto si nešto učinio, izuzev ukoliko to nije korisno
- Svatko tko drugome potpuno vjeruje, traži nepravilike
- Najsigurnije je pretpostaviti da svi ljudi imaju u sebi jednu crtu pokvarenosti koja će doći do izražaja kada im se pruži prilika

Skala laskanja sačinjena je od 6 tvrdnji koje se odnose na opravdavanje postupaka kao što su laskanje i dodvoravanje kako bi se lakše ostvarili vlastiti ciljevi. Skala okuplja tvrdnje poput ovih:

- Mudro je laskati značajnim osobama
- Povlađivanjem je lako steći tuđu naklonost

3. Obrada podataka

Kako bi se broj indikatora društvenog statusa i makijavelizma sveo na manji broj temeljnih dimenzija, polazni podaci su podvrgnuti faktorizaciji i to zasebno skala DS-2-VS, a zasebno skala makijavelizma. Prije same faktorizacije, Bartlettovim je testom utvrđena statistička značajnost korelacionih matrica, nakon čega su ove reducirane uvrštavanjem u glavnu dijagonalu koeficijenata multiple determinacije. Nakon ekstrakcije, iz matrice varijabli društvenog statusa zadržano je 8 dimenzija, u skladu sa prethodnim nalazima o dimenzioniranosti ovog instrumenta (Hošek, 1988; Buzov, Milas i Rimac 1990), dok su iz matrice čestica makijavelizma zadržane četiri dimenzije, na što je ukazao Scree test (Cattell, 1966), potvrđujući ujedno teorijska očekivanja. Po ekstrakciji, zadržani su faktori dovedeni u parsimoničnu varimax poziciju.

Međuzavisnost ova dva skupa varijabli izračunata je korištenjem kanoničke analize nad faktorskim bodovima koji su utvrđeni prethodno opisanim postupkom faktorizacije.

4. Rezultati

Iz matrice interkorelacija varijabli društvenog statusa ekstrahirano je osam dimenzija koje su podudarne sa otprije dobivenim solucijama (Hošek 1988; Buzov, Milas i Rimac, 1990), te će na ovom mjestu biti samo pobrojane. Utvrđeni su tako faktori:

- I OBRAZOVNO PROFESIONALNOG STATUSA RODITELJA
- II DRUŠTVENO POLITIČKE PARTICIPACIJE
- III STAMBENOG STATUSA
- IV DOBI I DOSTIGNUTE OBRAZOVNE RAZINE SUBJEKTA
- V PROVENIJENCIJE SUBJEKTA I NJEGOVIH RODITELJA
- VI SPORTSKIH FUNKCIJA RODITELJA
- VII MJESEČNIH PRIHODA
- VIII KVALIFIKACIJSKO PROFESIONALNI STATUS MAJKE

Sukladno očekivanjima, četiri faktora ekstrahirana iz matrice koelacija čestica makijavelizma predstavljaju upravo dimenzije:

1. AMORALNOSTI
2. CINIZMA
3. VARANJA
4. LASKANJA

Značajne projekcije na svaki od faktora imaju samo tvrdnje koje su i prema polaznim pretpostavkama bile a priori raspoređene u pojedinu subskalu, što predstavlja dokaz faktorske valjanosti korištenog instrumenta. O prirodi svake od dobivenih dimenzija govoreno je prilikom opisa subskala, te se one na ovom mjestu neće opširnije obrazlagati.

U tablici 1 su prikazane međusobne korelacije faktora ekstrahiranih iz matrice varijabli društvenog statusa i skale makijavelizma. Već je na prvi pogled uočljivo kako ova dva seta varijabli ne dijele iznimno veliku proporciju varijance. Štoviše, latentne dimenzije različitih skupova uglavnom su međusobno nezavisne, s najvišim korelacijama jedva osrednjih vrijednosti.

Tablica 1: Kroskorelacije latentnih dimenzija društvenog statusa i latentnih dimenzija skale makijavelizma

	AMO	CIN	VAR	LAS
I	0.188	0.079	0.077	-0.024
II	0.047	0.001	-0.062	0.051
III	0.005	0.088	-0.051	0.022
IV	-0.151	0.005	0.065	-0.032
V	0.075	-0.026	0.034	-0.076
VI	-0.077	-0.040	0.063	-0.130
II	-0.196	0.096	0.017	0.050
VIII	-0.000	-0.014	-0.057	0.036

Korelacije iznad 0.15 koje ukazuju na tek nešto više od 2% zajedničke varijance, utvrđene su između faktora amoralnosti, kojim je subsumiran negativan stav spram ljudi, te dimenzija obrazovno profesionalnog statusa roditelja, i mjesečnih prihoda (u negativnom smislu). Jasniji pokazatelj odnosa ovih dimenzija pruža provedena kanonička analiza.

Tablica 2: Ekstrahirane kanoničke korelacije

	R	R ²	hi-kvad.	ss	P
1	0.308930	0.095438	118.980759	32	0.000
2	0.210992	0.044518	52.027537	21	0.000
3	0.165473	0.027381	21.630336	12	0.043
4	0.068052	0.004631	3.098405	5	0.685

Legenda: R — kanonička korelacija
 R² — koeficijent determinacije
 ss — stupnjevi slobode za hi-kvadrat
 P — vjerojatnost hipoteze R=0

Kako je vidljivo iz tablice 2, tri od moguće četiri kanoničke korelacije pokazale su se statistički značajnima pri korištenju Bartlettovog testa uz rizik manji od .05. Dobiveni koeficijenti razmjerno su niski, tako da niti jedan od njih ne ukazuje na više od 10% zajedničke varijance između kanoničkih faktora. Struktura kanoničkih faktora prikazana je u tablicama koje slijede:

Tablica 3: Kanonički faktori u latentnom prostoru varijabli društvenog statusa

	1	2	3
I	-0.565	0.154	0.758
II	-0.189	-0.299	-0.251
III	-0.037	-0.354	0.240
IV	0.522	0.196	0.233
V	-0.212	0.412	0.102
VI	0.303	0.645	0.138
II	0.634	-0.383	0.412
VIII	-0.033	-0.211	-0.309

Tablica 4: Kanonički faktori u latentnom prostoru skale makijavelizma

	1	2	3
AMORALNOST	-0.989	0.106	0.093
CINIZAM	0.007	-0.503	0.794
VARANJE	0.081	0.547	0.559
LASKANJE	-0.040	-0.786	-0.087

Prvu kanoničku korelaciju kako je vidljivo, determiniraju, s jedne strane, negativno projiciran obrazovno profesionalni status roditelja, dob i visina mjesečnih prihoda, a sa druge, isključivo negacija tvrdnji koje ulaze u faktor amoralnosti. Postojeća povezanost između niže obrazovno profesionalne razine roditelja i sklonosti usvajanja pozitivnih uvjerenja o ljudima ne predstavlja očekivan nalaz ukoliko se na obrazovanje gleda kao na bitan generator humanističke vizure i osnovu međuljudske tolerancije. S druge strane neosporna je uloga obrazovanja u širenju spoznajne perspektive, uvećavajući na taj način mogućnost ispravnog dekodiranja složenih ljudskih interakcija i postupaka, odnosno prepoznavanja skrivenih ljudskih tendencija i namjera, što takve (obrazovanije) osobe čini vjerojatno sklonijima za rezerviraniji stav prema ljudskoj prirodi. Ovakvo se gledište, kako se na temelju dobivenih nalaza čini, prenosi s roditelja na djecu. Dakako, gornja interpretacija podjednako važi i za samu kognitivnu razinu subjekta koja je usko povezana sa njegovim obrazovnim statusom. Dobiveni nalazi nisu, međutim, nezastavno, stvarni odraz postojeće relacije varijabli obrazovanja i amoralnosti, zbog upliva društvene poželjnosti, koja predstavlja tendenciju uzdržavanja od odgovora podložnih društvenoj osudi. Može se, drugim riječima, pretpostaviti kako su osobe nižeg obrazovnog nivoa, u nastojanju da laviraju vlastite stavove, više skloni prikazati se humanistima i filantropima nego što tome teže obrazovaniji slojevi. Postojeća kanonička korelacija također ukazuje kako su pozitivnijem stavu prema ljudima skloniji stariji ispitanici, upućujući na zaključak o pozitivnom

djelovanju iskustva na veće uvažavanje ljudi. Pored obrazovanja i dobi, na iskazanu sliku o ljudskoj prirodi značajno djeluje i visina mjesečnih prihoda (kojima, na ispitanoj populaciji, uglavnom doprinose roditelji), ukazujući kako se uz veće prihode veže i pozitivnije gledanje na ljude. Uzrok ovakve povezanosti vjerojatno treba tražiti u, kako se može pretpostaviti, općenito svjetlijoj slici svijeta koju, posebice kod socijalno ugroženijih slojeva, usvajaju osobe nešto viših prihoda.

Drugu kanoničku korelaciju određuju s jedne strane, više urbana provenijencija, te sportske funkcije roditelja, a sa druge, usvajanje nepoštenja ali i odbacivanje cinizma i laskanja. Različiti predznak kojim se projiciraju pojedine komponente makijavelističkog uvjerenja, ukazuju na distinkciju između, iskaza o vlastitom svjetonazoru, koji se uglavnom preslikava na skali varanja, te sklonosti da se vlastito ponašanje uskladi sa makijavelističkom vizurom, na što ukazuje pogotovo skala laskanja, a donekle i cinizma. Osobe urbanog porijekla, a pogotovo one s roditeljima na sportskim funkcijama sklone su se složiti sa gledištem kako poštenje nije uvijek najpametniji način postupanja, no, barem prema iskazanim odgovorima, manje su od ostalih skloni operacionalizirati vlastita uvjerenja putem usvajanja manipulativnih ponašanja u svrhu vlastitog probitka. Podaci ukazuju kako se kod osoba urbanog porijekla svijest o potrebi da se ponekad i zanemare određena moralna načela javlja uglavnom na kognitivnoj razini, bez posredovanja vlastitog iskustva, dakle pretežno indirektno, putem medija, kojima je gradsko stanovništvo bitno izloženije od ruralnog. S druge strane, migranti su skloni prihvatiti u nešto većoj mjeri makijavelističke oblike ponašanja, poput laskanja, prethodeći i samom usvajanju koherentnog svjetonazora, jer im to, kako se može pretpostaviti, bitno diktira i naglašena potreba snalaženja u novoj sredini.

Treća kanonička korelacija određena je povezanošću obrazovno-profesionalnog statusa roditelja i njihovim mjesečnim prihodima, sa usvajanjem cinizma i nepoštenja. Iako je ova veza izrazito slaba (objašnjava manje od 3% zajedničke varijance ova dva sustava), posebno je zanimljiva jer možda potvrđuje polaznu hipotezu o makijavelističnosti kao facilitirajućem činiocu u stjecanju vlastitog statusa. Dakako, dobiveni rezultat daje nam osnovu samo na zaključak kako osobe iz obrazovnije i boljestojeće društvene sredine teže usvajanju više makijavelističkog svjetonazora, odnosno da opravdavaju i zagovaraju interpersonalnu manipulaciju kada to nalažu okolnosti. Dalja logička ekstrapolacija, međutim, sugerira kako ovakvo gledište vjerojatno do neke mjere preslikava i roditeljsko uvjerenje, te je indikativno i za način na koji su dosegli vlastitu poziciju na društvenoj ljestvici.

4. Diskusija i Zaključci

U istraživanju smo nastojali rasvijetliti odnos između statusnih odrednica mladih i njihove sklonosti korištenju manipulacije u svrhu postizanja vlastitih ciljeva. Iako se iz korelative veze ne može razlučiti u kojoj je mjeri određeno uvjerenje ili ponašanje odraz vlastite društvene pozicije i vrste socijalnih utjecaja koje ona uključuje, odnosno u kojoj mjeri ono preslikava način na koji su pojedinčevi roditelji stekli društveni položaj (prenesen u vidu određenog svjetonazora na djecu putem socijalizacije), izvjesno je da se radi o dvosmjernom procesu. Svaka interpretacija ima stoga nezahvalan zadatak ukoliko što je neizbježno neodređena i nedovoljno precizna.

Nalazi do kojih je istraživanje došlo upućuju na složenu prirodu međuodnosa statusnih odrednica i makijavelističnosti mladih, izraženu u vidu tri značajne kanoničke korelacije. Možda je najbolje sažeti ih u konstataciju kako se obrazovno profesionalni status roditelja, kao vjerojatno najbitnija odrednica društvenog statusa u cjelini, pokazao bitnim generatorom makijavelističkih uvjerenja (cinizma, varanja i amoralnosti), dok visina mjesečnih primanja pozitivno

utječe na simpatije prema ljudskoj prirodi (negativna amoralnost), ali istovremeno posreduje u usvajanju cinizma i nepoštenja. U slučaju obrazovnog i profesionalnog statusa, nije jasno radi li se o vezi koju determinira razvijenost kognitivnih, odnosno spoznajnih funkcija, obrazovnom utjecaju, ili povratnom utjecaju makijavelističkog ponašanja na uspješnost u akademskom i profesionalnom postignuću. Slično je moguće reći i za visinu prihoda koja se pozitivno vezuje uz usvajanje makijavelističke vizure i pravdanje određenih oblika manipulativnog interpersonalnog ponašanja. Nije, naime sasvim jasno teže li imućnije osobe usvajanju upravo ovakvih uvjerenja, ili im sama uvjerenja omogućuju da uvećaju vlastite prihode. Treba ipak reći da su dobivene kanoničke korelacije, iako statistički značajne, tj. postojeće i na populacijskoj razini, prilično niske, te se na osnovu njihove veličine može zaključivati tek o izuzetno maloj, gotovo trivijalnoj, proporciji varijance, kako statusnih odrednica, tako i makijavelističkih uvjerenja.

LITERATURA

- Buzov, Ž., Milas, G. i Rimac, I. (1990). Odnos socijalnog statusa mladih i njihovih političkih orijentacija. *Revija za sociologiju*, 21, 61-68.
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate behavioral Research*, 1, 140-161.
- Christie, R. (1970). Scale construction. U: R. Christie & F. Geis (eds.). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Christie, R. & Geis, F. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Hošek, A. (1988). Struktura socijalnog statusa muške omladine u SFRJ. *Revija za sociologiju*, 19, 275-295.
- Hunter, J. E., Boster, F. J. & Gerbing, D. W. (1982). Machiavellian beliefs and personality: Construct invalidity of the machiavellian dimension. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 1293-1305.
- Rot, N. (1982). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

SOCIAL STATUS AND THE ADOPTION OF MACHIAVELLIAN BELIEFS AMONG YOUTHS

GORAN MILAS

IVAN RIMAC

tute for Social Research, Zagreb

In this work an attempt has been made to explore the interdependence of youth status determinants and their beliefs connected to Machiavellian (manipulative) strategies of achieving personal goals. The survey was conducted on a sample of 675 people aged from 14 to 27, studying as students or working as employees in the Zagreb Centre Community. By means of canonic analysis, three statistically relevant but comparatively low canonic correlations between the sets of latent variables of social status and Machiavellianism have been established. The results indicate that the children of more educated and professionally more successful parents are more prone to adopting the Machiavellian viewpoint, wherefore it is not possible to discern whether this com-

plex of attitudes is the cause or consequence of higher status. It has also been pointed out that the respondents of urban provenance display a tendency toward adopting general attitudes on manipulation, while those from settlements of a lower degree of urbanization (in other words — migrants) are more prone to accepting attitudes closely connected to manipulative behaviour, which, according to the authors' judgement, reflects their different position on the social scale. The results indicate, in general, that the overlapping of indicators of social status and Machiavellian beliefs, although interpretable, is markedly low, which tells us that their determinants are not to be found in the same plane.